

Олена Бороденко

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

доктор історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: elena_bs@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0292-9310>

ResearcherID: AAL-7665-2021

Scopus-Author ID: 57220862661

Віталій Тучинський

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: tuchinsky_v@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1530-8409>

ResearcherID: M-7080-2018

Особливості вікових реєстрацій українського населення за матеріалами церковного та фіскального обліку другої половини XVIII століття

Анотація. Мета. У статті за матеріалами Генерального (Румянцевського) опису Лівобережної України 1765 – 1769 рр. та сповідних розписів 1775 р. окремих населених пунктів Полтавського полку досліджуються особливості вікових записів сільського населення Гетьманщини другої половини XVIII ст. **Методологічний інструментарій** дослідження варіюється в дослідницьких полях соціальної історії та історичної демографії з використанням компаративного підходу, а також переважно методів квантитативного та критичного аналізу джерел. **Висновки.** Мотивація проведення фіскального перепису населення була зумовлена необхідністю проведення ефективних розподілів ресурсів і зібраних податків, які б стимулювали економічний розвиток. Сповідні відомості створювалися з метою християнсько-етичного виховання та дисциплінування православних віруючих. У дослідженні обраховано показники вікової акумуляції українського сільського населення за методикою Д. Уіпла. Відповідно до шкали стандартів ООН визначено середній показник індексу Уіпла (Whipple index) та рівень довіри до документації: за матеріалами сповідних розписів 1775 р. такий показник мав добру якість даних, а за Румянцевським описом – дуже погану. В обох джерелах помітні відхилення від норми. Із-поміж чинників, які вплинули на неточності цифрових даних джерел, можна назвати такі: усна передача укладачам реєстрів даних про вік людей; наявність значної частки «ювілярів», тобто осіб із позначенням років життя із закінченням на «0» та «5»; представлення спеціально неправдивих вікових показників, враховуючи мету укладання двох реєстрів; погана читабельність персоніфікованих записів; порушення виконавської дисципліни реєстраторами тощо. Не зважаючи на неточності та недоліки відомостей церковних і фіскальних джерел, така документація залишається інформативною, важливою, унікальною для вивчення історико-демографічних та інших особливостей життя українського населення.

Ключові слова: вік, вікова акумуляція населення, вікові та кількісні показники, індекс Уіпла, Румянцевський опис, сповідні розписи.

Постановка проблеми. Нові глобалізаційні виклики часу, розвиток інформаційно-комунікативних технологій стимулюють зміну методологічних акцентів історичного історіописання. Науковою новизною та актуальністю відзначаються дослідження міждисциплінарної та історико-антропологічної спрямованості. Зростає зацікавленість студіями про життєвий простір простих людей, тобто тих, які не належали до кола грамотних, не залишили про своє життя спогадів. Про «людей без архівів» можемо дізнатися частково або опосередковано через *tekmeria* (сліди) в окремих уривках свідчень із писемних документів. В інформативному контексті виокремлюється облікова документація церковного та фіскального призначення, значиму частину якої представлено цифровим компонентом. Опрацювання подібних статистичних матеріалів передбачає збирання якомога детальніших квантитативних даних про досліджуваний об'єкт із метою подальшого виведення на їхній основі певних усереднених величин (Гуревич, 2007, с. 3-8; Яковенко, 2007, с. 245). Так, перед дослідником неодмінно постають питання датування, оцінювання упередженості / неупередженості у створенні, достовірності / недостовірності наведених даних, тобто довіри та критичного аналізу документації.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Дослідження вибудовано на цифровій інформації, яка була обрахована за документальними даними Генерального (Румянцевського) опису Лівобережної України 1765 – 1769 рр. та сповідних розписів 1775 р. окремих сіл Полтавського полку (Головача, Горбанівки, Жуків, Диканьки, Куклинців, Пушкарівки, Рибців, Розсошенців, Стасівців, Трибів). Вищеназвані джерела збережено у 57 фондів «Генерального опису Лівобережної України 1765 – 1769 рр.» та у 990 фондів «Переяславсько-Бориспільської духовної консисторії» Центрального державного історичного архіву України м. Київ (ЦДІАК України, ф. 57, оп. 2, спр. 59, 153, 184, 221, 252, 255, 269, 271, 273, 275, 286, 306, 307, 360, 454, 473, 486, 487, 495, 511, 513, 520, 526; ф. 990, оп. 2, спр. 34).

Дослідження визначається актуальністю та новизною застосованого методологічного інструментарію, який варіюється переважно в дослідницьких полях двох спеціальних історичних дисциплін: соціальної історії та історичної демографії. Інтелектуальний продукт вибудовано на квантитативних і спеціальних історико-демографічних методиках з урахуванням компаративного підходу та методу критичного аналізу джерел.

Сільський соціум Лівобережної України XVII – XVIII ст. та діяльність очільника Другої малоросійської колегії П. Румянцева різнопланово представлено у монографіях В. Барвінського та Г. Максимовича. Питання просвітницького абсолютизму, централізаторських тенденцій, культурних особливостей тієї доби вивчено за дослідженнями А. Гуревича, З. Когути та П. Шоню. Методологічні, історико-демографічні аспекти дослідження вибудовано завдяки матеріалам праць українських і закордонних науковців: Ю. Волошина, Ц. Кукля, Б. Миронова, А. Фройд, Дж. Хаджнала, Н. Яковенко.

Мета статті. Нашим студюванням, на прикладі відомостей джерел фіскального та церковного обліку сільського населення Полтавського полку, спробуємо дослідити проблему достовірності записів про вік жителів Гетьманщини другої половини XVIII ст. У дослідженні розкриємо такі питання: мету проведення кожного з реєстрів; проаналізуємо дані вікової акумуляції населення за методикою американського демографа Д. Уіпла; роз'яснимо причини неточностей репрезентованих показників.

Виклад основного матеріалу. Укладачі обох реєстрів занотовували населення за домовими господарствами із записом віку всіх мешканців. Утім, мотивація проведення переписів населення відрізнялася. Румянцевський опис передбачав глибоке дослідження Гетьманщини з визначенням кількості населення, урожайності, рівня і природи торгівлі, природних ресурсів і наявного капіталу. Упровадження просвітницької моделі управління імперією мотивувало урядові структури використовувати зібрані статистичні дані з метою ефективного використання, справедливого розподілу ресурсів і зібраних податків, стимулювання економічного розвитку і заведення в Лівобережжі «найкращого з усіх порядків» (Когут, 1996, с. 67-68; Шоню, 2008, с. 230). Ретельний опис мешканців Гетьманщини також мав на меті проведення в майбутньому військової та фінансової реформ. Зрозуміло, що місцеве населення з острахом ставилося до ревізії, побоюючись погіршення свого становища. Селянство боялося підвищення податків і закріплення їх за поміщицькими господарствами. Козаки так само переживали колективний страх через можливе збільшення податкообкладання і військових повинностей, а землевласники – відбирання маєткових прав (Барвінський, 1909, с. 249-250; Максимович, 1913, с. 213).

Натомість, сповідні відомості запроваджувалися з метою церковного контролю за мораллю парафіян. Сповідальний обряд виховував, дисциплінував і контролював поведінкові стратегії мирян. Священнодійство навчало православних віруючих самоаналізу своїх учинків, визнаванню власних провин і розкриттю найпотаємніших думок Всевишньому через спілкування з ним наодинці або церковних посередників. У сповідній документації ієреї обов'язково фіксували відвідуваність парафіян сповіді та причастя. Короткими приписами позначали тих осіб, які були відсутні у священнодійстві в дні Великого посту. Сповідні відомості разом із шлюбними обшуками та метричними книгами представляли документацію про природний рух населення.

Вивчаючи людину відповідно до змістових частин фіскальних і церковно-статистичних джерел, дослідник неодмінно поставав перед питанням довіри квантитативній інформації, яка була представлена у документах, потім обрахована у результаті проведених математичних операцій (Бороденко, Тучинський, 2023, с. 98-107; Бороденко, 2020, с. 70-71, 102-116; Бороденко, 2018, с. 117-121). Спробуємо проаналізувати наскільки достовірні в такій документації персоніфіковані вікові записи. Підставою щодо сумнівів у точності цифрових даних джерел є велика кількість осіб, вік яких позначено із закінченням на «5» або «0» – так званих «ювілярів».

Потрібно враховувати, що обидва джерела відображають усну традицію повідомлення вікових відомостей населенням ранньомодерного часу. Цей факт вже зумовлював внесення до реєстрів неточних даних. Згідно з вимогами ведення церковно-облікової документації священник повинен був перевіряти особистісні відомості про парафіян, порівнюючи їх із записами

метричних книг. Проте розуміємо, що далеко не всі парохі були сумлінними виконавцями своїх посадових обов'язків. До того ж доволі часто скоригувати персоніфіковані дані кожного парафіянина видавалося справою нереальною через незбереженість відповідної документації або брак часу ієрея, особливо у багатолюдних парафіях (Бороденко, 2020, с. 75-76). Допустимо, що виконавча доброчесність не завжди була присутньою й в цивільних переписувачів людної.

Помилки при фіксації віку були, насамперед, пов'язані з певною специфікою того часу. Зокрема, народження особи пов'язували із найближчим релігійним святом або іменинами окремих святих, на честь яких, зазвичай, називали новонароджених. Окрім того, іноді, пологи запам'ятовувалися у зв'язку з пам'ятними подіями в житті міста, села чи-то регіону: пожежею, смертю когось із старшини, неврожаєм, храмовими святкуваннями тощо. Доіндустріальному суспільству взагалі, й полтавському соціуму зокрема, був притаманний низький рівень статистичної культури та обізнаності з кількістю прожитих років (Волошин, 2011, с. 6). Це пов'язано з байдужим ставленням людей XVIII ст. як до свого, так і до чужого віку. До цього слід додати неухильність укладачів, незнання священниками та службовцями-реєстраторами місцевого населення тощо (Романова, 2009, с. 117).

Необхідно враховувати, що майже всі сільські жителі, окрім, декількох чоловік, як правило, були безграмотними. Люди не були обізнані з тим, як визначати роки й місяці, не вміли рахувати дні, а тим більше години. У кращому випадку мешканці орієнтувалися у змінах пір року та весняно-літньо-осінніх польових робіт. Особливо помітне «забування» років у літніх людей. Із наближенням до позарепродуктивного віку відсоток «ювілярів» значно зростає, оскільки впродовж життя частина громадян просто забувала точну дату свого народження, і тому під час переписів округляла свій вік.

Ще одну причину неточності поданих населенням показників можна пов'язати зі спеціальним заниженням або завищенням віку. Мотиви цього могли бути доволі різними: завести в оману офіційні органи перепису, з метою зменшення податків, прикрасити стан речей, ошукати конкурентів та інше (Миронов, 1991, с. 41). Загалом, свідоме спотворення даних віку та сімейного стану було поширеним явищем в європейській обліковій документації цього періоду (Froide, 2002, с. 26-42; Хаджнал, 1979, с. 49-50). Цілком можливо, що подібні тенденції могли існувати й в українському традиційному суспільстві. У першу чергу це було пов'язане зі страхом людей перед можливим підвищенням податкового тиску (Делюмо, 1994, с. 74), рекрутськими наборами тощо.

Слід зауважити, що певну проблему при визначенні віку, інколи, створювала й особливість почерку писарчуків – нерозбірливе написання ними арабських цифр. Зокрема, цифра «3», коли нечітко виписана, схожа на «5» тощо. Особливості тодішнього правопису ускладнюють розпізнання цифр. Наприклад, у сповідних розписах Стасовців із 43 задекларованих чоловіків у віковій групі 30-34 років 31 позначений з віком в 33 роки, аналогічно, з 50 жінок 12 записано того ж віку (ЦДІАК України, ф. 990, оп. 2, арк. 205-229).

Певний вплив на точність показників указаних джерел має й занадто велика частка так званих «ювілярів». Спробуємо обрахувати інтенсивність їхнього скупчення за допомогою випробуваної в історичній демографії методики – визначення індексу Уіпла (Whipple index) (Ненгу, 1976, с. 205). Цей історико-демографічний показник вираховується співвідношенням суми чисельності населення в літах, що закінчується на «0» і «5», починаючи з 25 років і закінчуючи 60 роками, до однієї п'ятої частини загальної суми чисельності населення віком 23-62 років помножене на 100.

$$I_{wh} = \frac{\sum_{23}^{62} Pa_{із..закінченням..0і5}}{1/5 \sum_{23}^{62} Pa} \cdot 100, \text{ де } Pa - \text{чисельність населення.}$$

Визначені результати за матеріалами кожного населеного пункту і частку «ювілярів» 25-60 років виражену у відсотках продемонстровано у таблиці 1. У таблиці 2 наведено стандарти ООН для вимірювання індексу Уіпла.

Таблиця 1.

Середні показники індексу Уіпла, які обраховано за матеріалами церковних і фіскальних облікових джерел населених пунктів Полтавського полку¹

Джерело	Населений пункт	Горбанівка	Головач	Диканька	Жуки	Куклинці	Пушкарівка	Рибці	Розсошенці	Стасовці	Триби	Середній показник
	Показники											
Сповідні розписи	I_{wh}	102	42	91	97	60	150	91	183	71	171	116
	Показник ювілярів 25-60р. (%)	21	8	18	19	12	30	18	37	14	34	21
Румянцевський опис	I_{wh}	452	346	305	265	386	354	378	291	234	291	330
	Показник ювілярів 25-60р. (%)	90	69	64	53	77	71	76	58	47	58	66

З аналізу даних таблиці 1 помітно, що показники індексу Уіпла за сповідними розписами, так само як і частки «ювілярів» 25-60 років, значно менші відповідних значень щодо визначених за відомостями Румянцевського опису. Так, середній показник індексу Уіпла за церковними джерелами становив 116, а за фіскальними – 330. Отриманий результат, згідно зі стандартами ООН, у першому випадку вказує на добру якість даних, а в другому – на дуже погану (див. табл. 2). Подібну ситуацію виявлено відповідно до даних полкового міста Полтави. Так, показники індексу Уіпла, за сповідними розписами 1775 р. становили 141, а згідно із даними Румянцевського опису – 360 (Волошин, 2011, с. 7-8).

Отже, в обох джерелах спостерігаємо відхилення індексу Уіпла від норми наближеної до 100 (Куклю, 2009, с. 137–138). Можемо констатувати, що укладачі сповідних розписів були більш ретельними, ніж їхні «колеги», які працювали над Румянцевським описом. Найбільш сумнісними виконавцями своїх обов'язків можна вважати священників Головача ($I_{wh}=42$), а також Куклинців (60), Стасовців (71), Диканьки (91), Рибців (91), Жуків (97), Горбанівки (102) (див. табл. 1).

Таблиця 2.

Стандарт ООН для вимірювання індексу Уіпла²

Індекс Уіпла	Якість даних	Відхилення від ідеалу
<105	дуже точні	<5%
105-110	відносно точні	5-9,99%
110-125	добрі	10-24,99%
125-175	погані	25-74,99%
>175	дуже погані	≥ 75%

Значні відхилення від ідеалу, на 25% та більше, виявлено в Пушкарівці ($I_{wh}=150$), Трибах (171) та Розсошенцях (183). Визначені показники демонстрували погану та дуже погану якість даних, що вказує на необізнаність укладачами-ієреями мешканців своїх парафій або ж їхню недбалість у веденні церковної документації. Зокрема, парафіян Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря в Розсошенцях реєстрував священник із сусідньої горбанівської церкви Різдва Богородиці о. Федір Чернявський (ЦДІАК України, ф. 990, оп. 2, спр. 34, арк. 712). Припускаємо, що він міг не володіти досконалою інформацією про парафіян цієї парафії, тому індекс Уіпла ($I_{wh}=183$) тут виявився найвищим.

¹ Примітка.* Таблицю укладено авторами самостійно за матеріалами джерел (ЦДІАК України, ф. 57, оп. 2, спр. 59, 153, 184, 221, 252, 255, 269, 271, 273, 275, 286, 306, 307, 360, 454, 473, 486, 487, 495, 511, 513, 520, 526; ф. 990, оп. 2, спр. 34).

² Примітка.* Дані таблиці наведені зі статті (Волошин, 2011, с. 8).

Можемо стверджувати, що дані сповідних розписів були відносно точними, адже згідно із даними таблиці 1, середній показник «ювілярів» 25-60 років виявився невисоким – 21%.

Зовсім іншу картину демонструють дані Румянцевського опису. Зокрема, тут середній показник індексу Уіпла виявився досить високим – 330. Обраховані значення за відомостями кожного села так само демонструють дуже погану якість позначення вікових особливостей людності. Це могло зумовлюватися непоінформованістю переписувачів про місцевих жителів, недобросовісним виконанням ними своїх професійних обов'язків, незнанням точного віку самими мешканцями та їхнім небажанням співпрацювати з реєстраторами. Припускаємо, що сільські жителі могли подавати заздалегідь сплановану неправдиву інформацію, боячись зростання економічного тиску. Підтвердженням вищесказаного була частка «ювілярів» у віковій групі 25-60 років. Середній показник по десяти селам становив 66%, а, наприклад, у Горбанівці він доходив 90%.

Виходячи з проведеного аналізу показників за відомостями обох видів джерел, можемо відзначити значну недосконалість і певну недостовірність поданих цифрових персоніфікованих даних, що потім позначається на неточних обрахованих показниках демографічної статистики. Це значною мірою зумовлено виконавчою недобросовісністю упорядників реєстрів. Тому, облікові джерела не можна вважати ані такими докладними, ані такими об'єктивними, оскільки насправді історик завжди приречений на лакуни й пропуски в інформації (Яковенко, 2007, с. 246).

Утім, не зважаючи на вищесказане, обидва типи джерел репрезентують цінну демографічну інформацію. Однозначно і впевнено визначити достовірність статистичних даних дослідником навряд чи можливо, позаяк, точність показників, по-перше, завжди відносна, по-друге, історична, оскільки значимість статистичних даних із часом зростає. Як правило, статистичні показники є неоднорідними, оскільки у свій час вони збиралися різними за своїми поглядами, професійними навичками та вподобаннями людьми, відмінними методиками та класифікаціями. Унаслідок чого могли відбуватися фальсифікації записів про людей. Особливо це притаманно обліковим джерелам соціально-економічного характеру, які безпосередньо відображають меркантильні інтереси людей. Необхідно враховувати й те, що статистичні дані представлені вже в готовому вигляді, записані іншими людьми, а не самим дослідником, який міг би власноруч планувати, збирати і перевіряти якість зібраної інформації (Миронов, 1991, с. 40-41).

Висновки. Проведений аналіз показників вікової акумуляції населення за матеріалами Генерального (Румянцевського) опису Лівобережної України 1765 – 1769 рр. та сповідних розписів 1775 р. окремих сіл Полтавського полку продемонстрував певну неточність представлених у них даних. Згідно зі стандартами ООН середні значення індексу Уіпла були обраховані такими: за матеріалами сповідних розписів 1775 р. такий показник мав добру якість даних (116), а за Румянцевським описом – дуже погану (330). Отже, в обох джерелах виявлено відхилення від норми (100).

Із-поміж причин неточностей поданих цифрових даних у відомостях двох джерел можна вказати на такі: існування усної традиції повідомлення віку самими людьми, наявність у документальних записах значної частки «ювілярів», спеціальне спотворення вікових показників відповідно до різних мотивацій щодо запровадження переписів, погана розбірливість почерків реєстраторів, недобросовісність виконання переписувачами своїх виконавчих обов'язків тощо. Проте, не зважаючи на неточності, репрезентативність джерел церковного та фіскального обліку населення для вивчення історико-демографічних та інших особливостей життя української людності залишається доволі інформативною. Багатовікова збереженість спрямовує до більш глибокого вивчення цінної фактологічно-унікальної інформації.

Подяка. Висловлюємо щиру вдячність працівникам Центрального державного історичного архіву України м. Київ, особливо Ніні Джамбас, членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримували фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Барвинський, В.** (1909). *Крест'яне в Левобережній Україні в XVII – XVIII в.* Харків: Тип-фія М. Зильберберг и С-в, 296 с.
- Бороденко, О.** (2018). Церковні обшуки як історичні джерела у дослідженні шлюбної проблематики першої половини XIX століття. *Емінак: науковий щоквартальник*, 4 (24) (жовтень-грудень), Т. 1, 117–121.
- Бороденко, О. А.** (2020). *Шлюб і родина православного населення Лівобережної України другої половини XVIII – першої половини XIX століть: соціально-демографічний аспект : монографія.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 622 с.
- Бороденко, О., Тучинський, В.** (2023). Проблема сповідання українським православним населенням XIX ст. (за матеріалами сповідних розписів Кам'янецького повіту Подільської губернії). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 44, 98–107. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-44-98-107>
- Волошин, Ю.** (2011). Статеві-вікова та шлюбна структура населення міста Полтава в другій половині XVIII століття. *Історична пам'ять*, 1, 5–24.
- Гуревич, А. Я.** (2007). *Избранные труды. Культура средневековой Европы.* СПб.: Изд-во С.-Петербург. Ун-та, 544 с.
- Делюмо, Ж.** (1994). *Ужасы на Западе: [Исслед. процесса возникновения страха в странах Зап. Европы, XIV-XVII вв.: пер. с фр.]*. М.: Голос, 416 с.
- Когут, З.** (1996). *Російський централізм і українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760 – 1830.* К.: Основи, 317 с.
- Максимович, Г. А.** (1913). *Деятельность Румянцева-Задунайского по управлению Малороссией.* Т. 1. Нежин: Типо-Литография В.Г. Меленевского, 401 с.
- Миронов, Б. Н.** (1991). *История в цифрах. Математика в исторических исследованиях.* Ленинград: «Наука», 180 с.
- Романова, О.** (2009). *Сповідь у житті православних мирян Лівобережної України (30-70-і рр. XVIII ст.) : дисертація на здобуття наукового ступеня канд. істор. наук: 07.00.01.* Київ, 368 с.
- Хаджнал, Д.** (1979). *Европейский тип брачности в ретроспективе. Брачность, рождаемость, семья за три века: Сб. статей / [под ред. А. Г. Вишневого и И. С. Кона].* М.: Статистика, 14–71.
- ЦДІАК України** – Центральний державний історичний архів України, м. Київ. **Яковенко, Н.** (2007). *Вступ до історії.* Київ: Критика, 375 с.
- Шоню, П.** (2008). *Цивилизация Просвещения; [пер. с фр. И. Иткина, М. Гистер].* Екатеринбург: У-Фактория, 688 с.
- Froide, A. M.** (2002). Hidden women: rediscovering the single women of early modern England. *Local Population Studies*. 68, 26–42.
- Henry, S.** (1976). *Shryock and Jacob S. Siegel, Methods and Materials of Demography / Shryock S. Henry, Siegel S. Jacob.* New York: Academic Press, 415 p.
- Kuklo, C.** (2009). *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej.* Warszawa: Wydawnictwo DiGSp. J., 521 s.

Olena A. Borodenko

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
Dr. (History), Associate Professor (Ukraine)

Vitalii A. Tuchynskyi

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
PhD. (History), Associate Professor (Ukraine)

Peculiarities of Age Records of the Ukrainian Population Based on the Materials from Church and Financial Accounts of the Second Half of the 18th Century

Abstract. The aim. The article examines the peculiarities of the rural population age records of The Cossack Hetmanate in the second half of the 18th century. The work is based on the materials of the Rumyantsevsky inventory of Left-Bank Ukraine in 1765-1769 and confessional signatures of individual settlements of the Poltava Regiment in 1775. **Research methods.** The methodological features of the paper vary in the fields of social history and historical demography, using a comparative approach, as well as mainly methods of quantitative and critical analysis of sources. **Conclusions.** The reasons for conducting a financial census were driven by the need to make effective resource distributions and tax collections that would have stimulated economic development. The proposes of the creation of the confessional records were Christian ethical education and

discipline of Orthodox believers. The article calculated the indicators of age accumulation of the Ukrainian rural population according to the D. Whipple methodology. According to the United Nations scale of standards, were determined the average indicator of the Whipple index and the level of documentation confidence: the materials of the confessional signatures in 1775 had good data quality; otherwise, the Rumyantsevsky inventory had poor data quality. Both sources show deviations from the norm. Among the factors that contributed to the inaccuracies in the digital data of the sources are the following: oral transmission of age data to the compilers of the registers; the presence of a significant proportion of 'jubilees', individuals whose years of life ended with '0' and '5'; the presentation of deliberately false age indicators, considering the purpose of compiling the two registers; poor readability of personalised records; violations of performance discipline by registrars, etc. Despite the inaccuracies and disadvantages of church and financial sources, such documentation remains informative, important, and unique materials for studying the historical, demographic, and other features of the life of the Ukrainian population of any historical period.

Key words: age, age accumulation of the population, age and quantity indicators, Whipple index, Rumyantsevsky inventory, confessional signatures.

References:

- Barvinskiy, V.** (1909). *Krestiane v Levoberezhnoy Ukrayne v XVII – XVIII v. [Peasants in the Left-Bank Ukraine in the 17th and 18th centuries]*. Kharkov: Tip-fiya M. Zilberberg i S-v, 296 s. [in Russian].
- Borodenko, O. A.** (2020). *Shliub i rodyna pravoslavnoho naseleння Livoberezhnoi Ukrainy druhoi polovyny XVIII – pershoi polovyny XIX stolit: sotsialno-demografichniy aspekt : monohrafiia [Marriage and family of the orthodox population of left bank ukraine in the second half of the 18th – the first half of the 19th centuries: socio-demographic aspect : monograph]*. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 622 s. [in Ukrainian].
- Borodenko, O.,** (2018). Tserkovni obshuky yak istorychni dzherela u doslidzhenni shliubnoi problematyky pershoi polovyny XIX stolittia [Church Searches as Historical Sources in the Study of Marital Problems of the First Half of the 19th century]. *Eminak: naukovyi shchokvartalnyk – Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 4 (24). V. I. 117–121. [in Ukrainian].
- Borodenko, O., Tuchynskiy, V.** (2023). Problema spovidannia ukrainskym pravoslavnym naseleнням XIX st. (za materialamy spovidnykh rozpysiv Kamianetskoho povitu Podilskoi hubernii). [The confession problem of the Ukrainian Orthodox population in the 19th century (Based on the materials of the confessionals of the Kamenetsky district of the Podolsk province)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Istorii – Scientific Papers of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: History*, 44, 98–107. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2023-44-98-107>
- Delyumo, Zh.** (1994). *Uzhasy na Zapade: [Issled. protsessa vozniknoveniya strakha v stranakh Zap. Evropy XIV – XVII vv.: per. s fr.] [Horrors in the West: [A study of the process of fear in the countries of Western Europe, fourteenth through seventeenth 14th-17th centuries: translated from the French]*. M.: Golos, 416 s. [in Russian].
- Froide, A. M.** (2002). Hidden women: rediscovering the single women of early modern England. *Local Population Studies*, 68, 26–42. [in English].
- Gurevich, A. Ya.** (2007). *Izbrannyye trudy. Kultura srednevekovoy Evropy [Selected Works. Culture of medieval Europe]*. SPb.: Izd-vo S.-Peterb. Un-ta, 544 s. [in Russian].
- Henry, S.** (1976). *Shryock and Jacob S. Siegel, Methods and Materials of Demography / Shryock S. Henry, Siegel S. Jacob*. New York: Academic Press, 415 p. [in English].
- Khadzhnal, D.** (1979). Evropeyskiy tip brachnosti v retrospektive. *Brachnost. rozhdaiemost. semia za tri veka: Sb. Statey. [European type of nuptiality in retrospect. Marriage, fertility, a family for three centuries: Collection of articles]*. [pod red. A. G. Vishnevskogo i I. S. Kona]. Moscow, 14–71. [in Russian].
- Kohut, Z.** (1996). *Rosiiskiy tsentralizm i ukrainska avtonomiia: Likvidatsiia Hetmanshchyny, 1760 – 1830 [Russian centralism and Ukrainian autonomy: Liquidation of the Hetmanate, 1760 – 1830]*. K.: Osnovy, 317 s. [in Ukrainian].
- Kuklo, C.** (2009). *Demografia Rzeczypospolitej przedrozbirowej. [Demography of the Pre-Partition Commonwealth]*. Warszawa : Wydawnictwo DiGSp. J., 521 s. [in Polish].
- Maksimovich, G. A.** (1913). *Deyatelnost Rumyantseva-Zadunayskogo po upravleniyu Malorossiyei [Rumyantsev-Zadunaysky's activity on the management of Malorossiya]*. T. 1. Nezhin: Tipo-Litografiya V. G. Melenevskago, 401 s. [in Russian].
- Mironov, B. N.** (1991). *Istoriya v tsifrakh. Matematika v istoricheskikh issledovaniyakh [History in numbers. Mathematics in historical research]*. Leningrad: «Nauka», 180 s. [in Russian].
- Romanova, O.** (2009). *Spovid u zhytti pravoslavnykh myrian Livoberezhnoi Ukrainy (30–70-i rr. XVIII st.) [The Confession in the life of the orthodox laity of the Left-bank Ukraine (the 30–70th XVIII c.). – The Manuscript.] : dysertatsiia kandydata istorychnykh nauk : 07.00.01*. Kyiv, 368 s. [In Ukrainian].

.....
Shonyu, P. (2008). *Tsivilizatsiya Prosveshcheniya; [per. s fr. I. Itkina. M. Gister] [Civilization of Enlightenment; [translated from French by I. Itkin, M. Gister].* Ekaterinburg: U-Faktoriya, 688 s. [in Russian].

TsDIAK Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy m. Kyiv [Ukraine central public historical archive (UCPHA)]. [In Ukrainian].

Voloshyn, Yu. (2011). Statevo-vikova ta shliubna struktura naselennia mista Poltava v druhii polovyni XVIII stolittia [Age-sex and marital structure of the population Of the city of Poltava in the second half Of the 18th century]. *Istorychna pamiat – Historical Memory*, 1, 5–24. [in Ukrainian].

Yakovenko, N. (2007). *Vstup do istorii [Introduction into History].* Kyiv: Krytyka, 375 s. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 15.07.2023 р.

Статтю рекомендовано до друку 05.09.2023 р.